

Vrypas.

Dot Serfontein. 2009. Pretoria: Protea Boekhuis. 351 pp. ISBN: 978-1-86919-297-6.

“Eintlik is ons almal swaeltjies, want waar die lewe ons ook neem, ons sal altyd na dieselfde broeiplek terugkeer, al is dit net in herinnering” (214).

Herinnering is sowel eksplisiet as implisiet die leitmotief in Dot Serfontein se *Vrypas*, ’n lewensoorlog wat, soos onder meer dié van Elsa Joubert (*’n Wonderlike geweld*, 2005) en J. C. Steyn (*Sonkyker: Afrikaner in die verkeerde eeu*, 2009), tot ’n groot mate ook die Afrikanergeskiedenis van die twintigste eeu reflekteer. Haar eie verklaring vooraf stel dit egter so: “*Vrypas* is nie ’n herskrywing van die land se geskiedenis of politiek nie, maar my weergawe van die konteks waarbinne dit drie geslagte lank die lewe van my plattelandse boeregesin beïnvloed het.”

Dié konteks is in *Vrypas* egter as’t ware ’n terloopse, amper vanselfsprekende, agtergrondgegewe vir die meer persoonlike kameë: die voorgeskiedenis van “my mense”, die Delports en die Serfonteins, later ook gedeeltelik van die Krogs, erflatingkwessies en -krisisse, armoede en arbeidsaamheid, ’n reis na Durban (“As jy in elk geval ’n motorkar (seilkap-Ford) met klappies en kettings vir die wiele en kanne met brandstof en water het en miskien ’n klein seiltentjie, ‘gaan toer’ jy met jou huisgesin” (47)) en later een na die Krugerwildtuin, skoolgaan en *board* by ouma Serfontein op Kroonstad nadat sy in ’n Augustusmaand besluit het sy wag nie één dag langer om skool toe te gaan nie (sy kon toe immers al lees en tel), die latere Tukkiesjare en toe die skoolhou in Bloemfontein waar sy na ’n jaar, toe sy bedank het om vroueredaktrise by *Die Volksblad* te word, moet aanhoor hoe die skoolhoof by die skoolafsluiting voor die hele personeel en leerlinge aankondig: “Juffrou Serfontein verlaat ons nou. Sy was ’n vrot onder-

wyseres. As sy langer op Sentraal Hoër gebly het, sou ek ’n goeie een van haar gemaak het. Ons hoop almal sy doen beter waar sy heen gaan” (169).

Want Dot Serfontein draai nie doekies om nie: sy is pynlik eerlik omtrent wat sy sien as haar falings en feile. Dit word egter nie aangebied op selfkleinerende wyse nie, maar met ’n ligte ironie en die aardse humorsin wat so kenmerkend van die skrywer is. Een voorbeeld is wanneer haar tante Lettie haar in die skooljare as voorbeeld vir haar ouer suster en niggies voorhou omdat sy nie “nuwerwetse penties” dra nie, maar “ordentlike bloomers”: daarom sal die seuns weet sy is ’n goeie meisie en sal sy eendag baie kêrels kry. Hierop is die reeds bejaarde skrywer se tong-in-die-kies kommentaar: “*Goodness me*, wat ’n logika! Voor ek kon leer penties dra, het stertrieme ingeskop, so ek kon nooit *hot stuff* word met die kêrels nie. En voor ek behoorlik kon leer tik, het rekenaars ingeskop” (154).

Ten spyte van dié kommentaar is daar wel sprake van ’n paar kêrels nog voordat Willem Krog op die toneel verskyn en hulle op 10 Maart 1951 in Kroonstad-Noord-kerk trou aan mekaar beloof. En ná vyftig jaar en vyf kinders meen sy dat sy en Willem darem “nog [oor] soveel poëtiese bindkrag” beskik het dat hulle presies kon onthou wat hulle tot dié stap gedryf het.

Daar word in die boek verslag gedoen van die boerderyjare op haar erfplaas, ’n deel van die oorspronklike Middenspruit van die Delports, maar weer eens met ’n ligte aanslag: die interessante en snaakse kry voorkeur bo die onvermydelike tye van swaarkry en teleurstellings. Sy vertel byvoorbeeld op kostelike wyse hoedat sy ’n vrugteboomsnoeier van formaat geword het terwyl haar “Whielie” vasgevang was in “die heel grootste idealistiese boereprojek met die mees katastrofale gevolge: die plant van mielies en koring en die bywoon van protesvergaderings oor mielies en koring nie betaal nie” (266). Want

sy word nie 'n deskundige boomsnoeier omdat sy doktore Perold en Apfelsine se verhandeling oor "Somervrugte, die boer se beste by-inkomste" (volgens haar 'n jammerlike mistasting!) bestudeer het nie, maar omdat sy die individuele bome aansien vir onder andere haar standerd vier-juffrou of haar haarkapper van Salon Grand, en hulle al geselsende oopsny en netjies maak.

Die gebeure rondom haar bekende oudste kind, Antjie, se vroeë gedigte en 'n prosastuk wat Dot vir Kroonstad Hoërskool se skooljaarblad help uitsoek het en die opspraakwekkende en sensasionele kommentaar kort daarna op die voorblad van 'n Sondagkoerant, word kortliks bespreek en die gevolgtrekking daaromtrent vervat in die woorde: "Ek het dit met magen krag en gebed in 'n koers ingedwing. Roem is tog iets wat mens toekom wanneer jy weet wat om daarmee te maak. Nie as dit in ander se belang soos 'n dodelike mes in die hand van 'n kind gelaat word nie. Sy is in standerd agt. Sy is 'n kind. Mý kind" (272). Enige iemand wat *Vrypas* egter lees omdat hy of sy meer omtrent Antjie Krog se lewe wil weet, sal bedroë daarvan afkom. Na die hierbo genoemde gebeure in haar oudste se standerd 8-jaar, noem sy slegs die publikasie in die jaar daarna van *Dogter van Jefta*, waaroor selfs Dirk Opperman volgens haar geskryf het, en die twee bundels in Antjie se tweede jaar aan die UOVS, *Januarie-suite* en *Bemide Antartika*. Daarna is haar slotsom: "Van hier af dink ek dis nie minder as billik nie dat sy eendag haar eie lewensverhaal met die nodige digterlike vryheid sal aanbied" (275). Wat betref Dot se eie skryfwerk en die sukses wat sy daarmee behaal het, is daar in die boek ook net kortlikse vertellings of terloopse verwysing.

Met die "vrypas" wat die skrywer haar toeëien op grond van haar meer as tagtig jaar skroom sy nie weg daarvan om oor bepaalde sake 'n mening uit te spreek wat sekerlik nie altyd as politiek-korrek of gewild

beskou sou kon word nie. Daar is verskeie voorbeelde hiervan, soos onder meer haar stelling oor die Sestigers: "Maar dis nie te ontken nie dat die Sestigers bydraend was tot die verwarring van die Afrikaner in sy soeke na die oplossing van landsprobleme en dat sommige van hulle juis hieruit goedkoop en onverdiende stilistiese roem verkry het."

Die vermenging tussen 'n chronologiese en 'n tematiese aanpak mag aanvanklik die leser verwar. 'n Mens meen dat jy op 'n sekere tydsmoment in die lewensverhaal "aangekom" het, en dan is jy rondom 'n bepaalde tema meteens weer ver terug in die verlede of word daar 'n besinnende toekomsblik gegee. Wanneer jy egter hiermee vir lief neem, kan jy as 't ware jou voete onder die skrywer se tafel instoot en met vreugde luister wanneer sy soms vertel van haar eie lewe, maar dan weer verskeie interessante temas afsonderlik belig: die simboliese ossewatrek van 1938, die sogenaamde "Pakt"-oorwinning vir die Nasionale Party in 1948, die Chautauqua-opvoedingsmetode waardeur sy geboei is, sendingweeshuise, Emily Hobhouse, majoor Warden, die geskiedenis van Winburg, die bou van die Karibameer, oorsese reise, haar seuns se weermagdiens, die Weskus en nog meer.

Dit is, kortom, 'n ryk geskakeerde memoires waarin ouer mense 'n groot deel van hulle eie geskiedenis met genoegdoening sal herken en jongeres meer van die lewe en dryfvere van hulle ouers en grootouers sal kan leer.

Omtrent haar eie lewe is die skrywer se slotsom eenvoudig: "Ek het die land leer ken, my lewe bedryf nie beter of slegter as ander nie, die oes was nie ryker of skraler as dié van ander nie, maar dit was vol goeie are. Maar ek het geweet dat ek eendag kom doodgaan langs die Valschrivier; ek het dit kom soek, soos ek gesê het: soos die olifante ..." (347).

Annette Jordaan

Universiteit van Pretoria, Pretoria